

Születésnapki köszöntő

*Dr. Morvay Péter néprajzi kutatóval
beszélget Zika Klára*

● Sokszor elgondolkoztam már azon, vajon a mi, és az utánunk következő nemzedék ad-e majd olyan emberi példaképet, mestereket, mint az előttünk járók, akik közül oly sokan tudták félretenni az anyagiasság szemléletét, saját kényelmüket másokért, azért a közösségért, amelyhez tartoztak. Közülük valószínűleg én is – s ezzel a véleményemmel nem vagyok egyedül – azt a Morvay Pétert, akinek a neve a honismeret, a néprajz elkötelezettjei számára fogalomná vált. Sokan indultak el az ő biztatására, bátorító tanácsára a magyar népi kultúra értékeinek felkutatására és feldolgozására. Bár én nem tartozom az önkéntes néprajzi gyűjtők szervezett táborába, magam is szerelmese vagyok annak a tájnak, amelyet hazámnak mondhatok, s a jelenlegi határoktól függetlenül, egységes magyar népi kultúrának. Ezért amikor csak tehetem, részt veszek a témához kapcsolódó összejöveteleken és tanácskozáson. Így ismertem meg Morvay Pétert, akinek több beszélgetőpartnert is köszönhetek, mert mindig másokra hívta fel a figyelmemet, s jó idő telt el addig, amíg megtudtam, hogy mit köszönhet neki az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom. Egy személyben szervezte, irányította az egész gyűjtőmozgalmat, lelkesedése mindenre átragadt.

Amikor 80. születésnapja alkalmából felkerestem, hogy interjút készítek vele, ezzel fogadtott:

Ne az én születésnapommal törődjön, van ennél sokkal fontosabb évforduló: most lesz 100 éves a Magyar Néprajzi Társaság, s ezzel szorosan összefonódva éppen félszáz éves a mai honismereti mozgalmat megalapozó önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom.

Az önkéntes néprajzi gyűjtés szinte egyidős a néprajztudománnyal. A felvilágosodás és a reformkor szórványos kezdeményezéseiről most nem szólva, korszakos jelentőségű az az időszak, amit talán „Nyelvőr-korszaknak” nevezhetnénk. A Magyar Nyelvtudományi Társaság és folyóirata, a Magyar Nyelvőr megelőzte a Néprajzi Társaságnak és a folyóiratának megindulását. A Nyelvőr szerkesztői magukénak tekintették a néprajz ügyét is, s a folyóirat hasábjain szinte a kezdetektől értékes anyagot publikáltak a népnyelv és a néphagyomány többi ága iránt érdeklődő lelkes tanárok, lelkészek és más helyi gyűjtők. A Honismeret régebbi számaiban olvashatunk ezzel behatóbban foglalkozó cikkeket.

De még az említett félszázad előtt megindult az átgondolt, szervezett gyűjtés is. Ez a kiváló kutató és messze tekintő tudománypolitikus, Sebestyén Gyula nevéhez fűződik, akiről méltán nevezte el a Magyar Néprajzi Társaság a legkiválóbb gyűjtők kitüntetésére alapított emlékérmét. Ő szervezte meg – északi példákat követve – a hazai néprajzbarátok (Folklor Fellows) társaságát, s hirdetett országos gyűjtőpályázatot, melyen különösen az ősi költészet diáksága szerepelt igen értékes gyűjtésekkel. A gazdag termésből csak a Nagyszalontai gyűjtés került be a tudományos vérkeringésbe, de csak 1924-ben, a Magyar Népköltési Gyűjtemény XIV. köteteként, noha maga a gyűjtés még 1914-ben született. A szalontai gimnázisták tanárvezetője, a később kiváló hírvé néprajzkutató, Szendrey Zsigmond volt, s kisdíáként részt vett a munkában Akos fia is, szintén neves néprajzkutató. (Közös művük a klasszikus munkának számító Magyar Babonaszótár.)

● *A szép kezdet után aztán hosszabb szünet következett, hiszen mindent elsöpört az első világháború, még a történelmi határokat is.*

A Néprajzi Társaságban és a Néprajzi Múzeumban azért ébren tartották ezt az önkéntes segítőket is mozgósítani kívánó hagyományt. Az akkori tudós generáció nagy alakjai közül különösen Györffy István és a színes és alapos tudománynépszerűsítő előadásokat tartó Viski Károly, aki különben szintén a nagyszalontai gimnázium tanára volt. A harmincas években erősödött fel ez a törekvés, amikor megindult a falukutató népi írók mozgalma, s a néprajz Györffy Istvánnal katedrát kapott a pesti egyetemen. Akkor már szinte a levegőben volt a népiélet és a néphagyomány iránti érdeklődés – nem utolsósorban éppen Györffy hatására, s párhuzamosan jöttek létre rokon szerveződések a főiskolás fiatalság körében is. (Bartha Miklós Társaság, Szegedi Fialok stb.)

● *Ez volt tehát a „fordulat éve”, az említett fél évszázados korszakhatár.*

Valóban. Előzménye, hogy Györffy István és Teleki Pál tanulmányútra küldte ki az északi államokba egy-egy tanítványát. K. Kovács Lászlót Finnországba és Gunda Bélát Svédországba. A „reform”, amit hazatérve elindítottak, a néprajzi muzeológiában és a gyűjtésszervezés-

ben egyaránt felerősítette a rokon hazai kezdeményezéseket. Megalakult a Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattára, amely új alapokra helyezte a néprajzi tárgyak és dokumentumok nyilvánosságát az egész országban, s létrehozta a magyar néprajz nagy központi archívumát, mely magában foglalta a hivatásos szakemberek és önkéntes néprajzi gyűjtők régi és újabb kézíratait, valamint a külön kezelt fénykép- és rajzgyűjteményt. Az archívum gyarapítására országos önkéntes gyűjtőhálózatot szerveztek, s számukra különféle témakörökben kérdőíveket dolgoztak ki. Ebben a munkában én is részt vettem – az akkori pályakezdő gyakorlatnak megfelelően – másfél évig önkéntes, fizetés nélküli gyakornokként.

● *Egy régebbi megemlékezésből tudom, hogy ezután a Veszprémi Múzeumba került.*

Másfél évet töltöttem itt is, mint múzeumi gyakornok, s hasonló szellemben igyekeztem tevékenykedni. A neves kutató-műfordító-főszerkesztővel, Pável Ágostonnal együttműködve (szlovéniai tudományos körökkel együtt ültük meg születésének centenáriumát) a Dunántúli Szemlében eredményes Kaláka rovatot indítottam a régi önkéntes gyűjtőmunkájának segítésére.

● *Veszprémből visszakerült Pestre, a Táj- és Népkutató Intézetbe.*

Igen, ennek a több nevű neves intézménynek lettem a titkára. (Országos Táj- és Népkutató Központ, Országos Táj- és Népkutató Intézet, Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya.) Tevékenységünk összhangban volt s párhuzamosan haladt az Etnológiai Adattárban önkéntes segítőkkel folyó munkával. Kiegészítette, megerősítette azt.

● *A Honismeret régebbi közléseiből ismerhetjük a Táj- és Népkutató Központ nevezetes kiállításának történetét, amelyet Teleki Pál és Györfly István tanítványai készítettek, s amelyet a Tanítványok című film erősen torzított formában mutatott be.*

A Honismeret olvasói azoknak, az említett utódintézet által szervezett táj- és népkutató táboroknak a működéséről és előkészítő tanfolyamairól is képet kaphattak, amelyeknek célja az egyetemi hallgatók társadalmi szemléletének, reális népismeretének fejlesztése volt – azonban van ennek a munkának olyan ága is, amelyről szélesebb körben mindmáig keveset tudnak.

● *Mi ez tulajdonképpen?*

Ez az az ifjúsági táj- és népkutató munka, amely már az Államtudományi Intézet keretében működő Táj- és Népkutató Osztályon bontakozott ki. A tanítóképzők és középiskolák magyar szakos tanárai számára rendeztek itt, kiváló szakemberek bevonásával magyarságismereti, népismereti tanfolyamot, s ennek hatására alakultak számos helyen elevenen működő középiskolai táj- és népkutató körök. (Akkor még a tanítóképző is középiskolának számított.) Ezek a körök voltak a későbbi honismereti szakkörök elődei, s ezek számára hirdettünk táj- és népkutató pályázatot több alkalommal, ami a későbbi honismereti mozgalom motorjának bizonyult, s az 1952 óta évenként folyamatosan meghirdetett országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázatnak előképei voltak.

● *Hol lehet erről a mai szempontból is igen jelentősnek látszó munkáról bővebben tájékozódni?*

Régi folyóiratcikkekből s egy nehezen hozzáférhető gyűjteményes kötetből, a Végh József által szerkesztett Táj- és népkutatás a középiskolában c. munkából. (A Táj- és Népismeret Könyvtára, Bp. 1942.) A kötet tulajdonképpen az egyik ifjúsági pályázat díjnyertes munkáit tartalmazza, amelyek – a közölt módszertani tanulmánnyal együtt – meggyőzően tanúskodnak a munkaág jelentős pedagógiai és szakmai eredményeiről. Más gyűjteményes kötetek is készültek. Egyikük egy későbbi pályázat díjnyertes pályamunkáit tartalmazza, melynek nyertesei tanítóképzősök voltak. Ennek kézírata a háborús események kapcsán elkallódott. Az utolsó ilyen pályázat gyűjteményes kötetét én gondoztam. Ennek kefelevonata megmaradt. De van olyan, sajtó alá rendezett díjnyertes diákpályamunka is, amelynek publikálása is nyeresége lenne a néprajztudománynak.

● *Ismeretes, hogy a szakszerű földrajzinév-gyűjtésnek is egyik úttörője volt, s Végh Józseffel együtt sokat tett a későbbi országos, szervezett gyűjtés segítéséért. Ennek köszönhető, hogy a nyelvészek által központilag irányított gyűjtések mellett nagyszámú értékes anyagú helynévgyűjtő pályamunka is született. Foglalkoztatja-e újabban is ez a témakör?*

Pesty Frigyes múlt századi országos gyűjtését megelőzően és követően is voltak szervezett regionális helynévgyűjtő akciók. A Veszprém megyeiről előadást is tartottam az ott megrendezett névtudományi konferencián, de szeretném feltárni egy hasonló dél-erdélyi akció levéltárban lappangó dokumentumait is. Ugyancsak folytatni kívánom a II. József által kezdeményezett országos kataszteri földmérés (nem azonos a szintén általa irányított első

katonai térképezéssel) megmaradt dokumentumainak feltárását, amely bizonyos értelemben szintén történeti helynévgyűjtésnek minősíthető. Írtam már erről a Honismeretben is.

● *A cserkészmozgalom hazai feltámasztásának idején érdemes megemlékezni arról, hogy a harmincas-negyvenes években Ön a cserkészlet egyik országos vezetője volt. Az irányítása alatt kibontakozott regőscserkészetről azt írja a nyugati magyar cserkészlet vezetője Amerikában és most itthon is megjelentetett könyvében, hogy az a nagy sikerű gödöllői Jamboree után megújuló cserkészlet legértékesebb és legkedveltebb munkája volt. Minden bizonnyal joggal illeszthető be ez is a szóban forgó félszázad történetébe.*

A regőscserkészlet éppen 1939-ben lett a cserkészmozgalmon belüli mozgalommá, amely sikeresen szolgálta az „emberebb embert – magyarabb magyart” cserkész-jelszavának érvényesítését. A falukutató Szabó Zoltán szavával része volt ez az akkori idők szellemi honvédelmének, majd igen eredményesen segítette a nyugati magyar cserkészletnek azt a törekvését, hogy a történelem által kisodort fiatalág nemzedékeit megtartsa a nemzeti kultúra közösségében. Ennek a nemzeti szolgálatra nevelő, Teleki Pál szavával, kötelességet kereső regőscserkészletnek dokumentumait felkutatni és az újjászülető magyar cserkészletben hasznosítani igen fontos munkaközösségi feladat. Szeretném ezt még hátralevő esztendőimben tető alá hozni. A regőscserkészlet eseményei és eredményei közül címszórzerűen hadd említsem meg a nagy nevelő értékű országos regősvándorlások sorában a bácskai, amikor a hazatelepített bukovinai székelység ottani húszegynéhány települését jártuk végig; az akkori Városi Színházban (ma Erkel Színház) megrendezett nagyszabású, szinte fasizmusellenes tüntetés is; és mondható regőscserkészlet, amelynek az akkor 60 éves Kodály Zoltán volt a fővédnöke; az azóta már lebontott Nemzeti Szalonban (mai Engels tér) megrendezett nagysikerű Magyarabb magyart kiállítás; az erdélyi szórványok magyar fiatalágának rendezett „vendégtáborokat”; a szemléletalkító telepítési akcióit és a – sajnos kibontakozni már nem tudó – falusi cserkészletet, amelynek megvalósítása napjaink cserkészletének egyik méltó feladata lehetne.

● *Az ünnepi köszöntő nem alkalmas arra, hogy egy ilyen gazdag életpálya minden állomásáról szóljon. A honismereti mozgalom munkásainak egyébként sem kell bemutatni Morvay Pétert. Sa régebbi olvasók sok mindent megtudhattak róla Timaffy Lászlónak a 70. születésnap alkalmával írt cikkéből. (Honismeret 1979. 5–6. sz.), valamint Morvay Péternek, a folyóirat egykori alapító szerkesztőjének a lap újabb évfolyamaiban közölt cikkeiből. Mégis kérem, szóljon valamit a honismereti munka „külső övezetéről”, a népdal- és táncmozgalomról, melyeknek kezdettől fogva buzdítója, támogatója volt.*

A pávakörök küldetése, hogy azoknak a népdaloknak öntudatos terjesztői, népszerűsítői legyenek, amelyek zenei, népköltészeti és történeti szempontból egyaránt legértékesebb darabjai népzeneinkünknek, s valami módon egy szűkebb tájhoz is kapcsolódnak. Ez persze nemcsak rajtuk múlik, hanem irányítóikon, patronálokon is. Örvendetes lenne például, ha a Rádió Népdalkörök pódiuma műsorában nemcsak régi felvételeket hallanánk, mint mostanában, s nem fordulna elő, hogy az egyik jó nevű népdalkör műsorában közismert népies műdallal találkozhattunk.

A korszerű táncmutatásnak sikerült az utolsó órákban széles körű mozgalmi bázison elérni ugyanazt a népi táncintézet megmentése terén, amit korábban Bartóknak és Kodálynak a népzenevel. A tánc csoportok virágkorának elmúltával a tánc házmozgalom hozott friss vért a népművészeti mozgalomba. Meggyőződésem, hogy kellő társadalmi-közéleti támogatással (pl. aprók tánca) további szép sikerek születhetnek.

● *Kérem, szóljon befejezésül tevékenységének alapjairól, gyökereiről is.*

Tősgyökeres kelet-magyarországi családból származom. Tíz gyermek között én vagyok a nyolcadik fiú. Édesanyám Kazinczy-lány volt, több jakobinussal s majd hogy nem, több vértanúval büszkélkedhet a családja. Apai nagyapám 48-as honvéd volt, egyik dédapám reformkori országgyűlési követ. Rokonságunk főleg Szatmár és Bihar megyei, olyan történelmi családokkal, mint a Kölcseyek, Kendék, Gyulaffyak. Birtok nélkül maradt birtokosok utódai vagyunk, akik a vagyon helyett a Kossuth–Kölcsey–Kazinczy hagyományokat őrizték meg. Én Szatmárnémetiben születtem. Trianon után – sok más állami hivatalnokkal együtt – édesapámnak is „repatriálnia” kellett. A családi szellemi örökségen kívül a cserkészlet hozott közel a néphagyományhoz. Ebben nagy szerepe volt a neves pedagógusnak, Karácsony Sándornak, aki osztályfőnököm és cserkészparancsnokom is volt. A másik nagy „pedagógus”, akinek tanítványa lehettem, Györffy István volt. Én voltam nevezetes röpiratának, a Néphagyomány és nemzeti művelődésnek felelős kiadója, s kutatómunkámban és közéleti tevékenységemben egyaránt igyekeztem hű maradni tanításához.